ВИРАЗНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ, ПОБУДОВАНІ НА ЕКСПАНСІЇ ВИХІДНОЇ МОДЕЛІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ XX СТ.)

Боєва Юлія Вікторівна, викладач
НТУУ «КПІ»

У статті представлені основні класифікації повтору та проаналізовані найбільш типові види повтору для англійської поезії XX ст. Особлива увага приділяється розкриттю експресивного значення стилістичних одиниць у поетичних творах.

Ключові слова: *повтор, власне повтор, поширений повтор, анадиплосис, симплока, анафора, епіфора, кільцевий повтор.*

The article presents the main classification of types of repetition and analyses the most common types of repetition in the XX century English poetry. Great attention is attached to depicting expressiveness of stylistic means in the analyzed poetry.

Keywords: *repetition, repetition proper, extended repetition, anadiplosis, simplex, anaphora, epiphora, ring repetition, polysyndeton.*

Треба відмітити, що в розгалуженій класифікації фігур помітно виділяється саме група фігур повторення. Повтор як риторична фігура був теоретично обґрунтований і вважався надзвичайно необхідним і важливим елементом ораторського виступу, котрий „надає йому стрункості, ясності, логічного завершення і, такого, що привертає увагу слухачів до сказаного” [1]. Явище повтору є досить поширеним у ліричних творах, і тому дослідженню цього синтаксичного засобу приділяло увагу багато вчених: І.В.Арнольд [2], В.А.Кухаренко [3], Е.А.Светлична [4], І.А.Сініцина [5], О.М.Мороховський [6]. У цій роботі ми погоджуємося із таким визначенням повтору (репризи), сформульованим О.М. Мороховським: „фігура мовлення, котра полягає у повторенні звуків, морфем, слів, синонімів чи синтаксичних конструкцій в умовах достатньої щільності ряду, тобто досить близько одне від одного, щоб їх можна було помітити” [7, с.143]. Відомо, що повтор отримав великого поширення в поезії, адже багатогранність притаманних повтору функцій особливо сильно виражена саме в цьому жанрі літератури [73]. У робочій класифікації до повтору ми віднесли такі синтаксичні засоби, котрі вважаємо підвидами повтору: власне повтор, анадиплосис, симплока, анафора, епіфора, кільцевий повтор, та

полісиндетон. Усі ці синтаксичні засоби полягають у повторенні якоїсь частини слова або речення.

Власне повтор. Типологія повтору досить складна, адже важко вирішити, чи становить певний синтаксичний засіб окремий вид повтору, або входить до одного із його підвидів. У робочій класифікації підвидів повтору ми умисне виділили такий засіб як власне повтор. До цієї категорії ми відносимо такі синтаксичні засоби як: простий контактний повтор (О.М.Мороховський [7, с.143]); трьохчленний повтор (О.М.Мороховський [7, с.143]); розширений повтор (О.М.Мороховський [7, с.143]); багаторазове повторення одного і того ж слова у тексті без помітної закономірності (В.А.Кухаренко [3, с.54]); повторення фрази або речення у вірші на досить великій відстані без помітної закономірності (В.А.Кухаренко [3, с.54]).

Розрізняють дві підгрупи прийомів повтору. До першої підгрупи відносяться прийоми повтору окремих частин усередині речення. За їх допомогою автори зазвичай підкреслюють семантично напружене місце у фразі, так як будь-який повтор є інтонаційне виділення [5, с.32]. До цієї групи повтору відносять повтор морфем, контактний повтор і поширений повтор. До другої підгрупи відносяться фігури повтору, котрі поширюються не на речення, а на більш великі частини тексту (строфи, синтаксичні періоди). Такі фігури маркують інтонаційне вирівнювання тих частин тексту, на котрі вони були поширені [5, с.33]. Ці види повтору розрізняються за позицією в тексті. До них відносять: анафору; епіфору; анадиплосис; повтор слова, фрази або речення на деякій відстані у вірші. Наведемо деякі приклади зазначених видів повтору.

Простий контактний повтор дуже часто використовується авторами аналізованих ліричних творів. Не можна не погодитися з думкою О.А. Светлічної про те, що саме повторення слів виконує в мові функцію основного будівельного матеріалу будь-якого тексту, становить його ядро [4, с. 13].

Спектр почуттів, який створює цей вид повтору досить різноманітний, і може виражати:

1) заспокійливість:

BE still, my soul, be still;

(і знову, з деякими змінами на відстані знаходимо повторення лексеми still)

Be still, be still, my soul (Alfred Edward Housman, Be still, my soul, be still [8]).

Семантика лексеми still і надає цьому віршу заспокійливості, адже повторення словосполучення створює ефект „умиротворення" і нагадує заспокоєння людини, коли вже не стільки важливо, що говориться, а як це говориться.

2) монотонність: I saw the light / falling, falling, and the rainbow flying (Jon Stallworthy, At Half Past Three in the Afternoon [8]).

Звичним у цьому творі було б використання дієслова falling один раз, і це не привертало б до себе уваги. Проте вживання цього ж слова поспіль у теперішньому тривалому часі створює ефект постійної присутності ліричного героя (і читача) і надає монотонності дії.

3) повторюваність дії демонструє нам Джерфі Хіл у вірші „Requiem for the Plantagenet Kings" [8]. Тут автор із гіркотою констатує факт, про те, що люди „брешуть". Контактне повторення людської вади має підтекст: люди брехали, брешуть і будуть брехати надалі:

With well-dressed alabaster and proved spurs / They lie, they lie...

4) всеохоплюваність:

/…/ there must / Be many, many unknown ones going to dust /…/ (Elizabeth Jennings, In Memory of Anyone Unknown to Me [8]).

5) жаль або сум з певного приводу можемо знайти у вірші Уперта Брука „The Hill" [70]: Wind, sun and earth remain, and birds sing still, / When we are old, are old /…/. Спочатку автор малює нам веселу, життєрадісну картину – „залишиться і вітер, і сонце, і пташки все так співатимуть, але додає – коли ми постаріємо". Літній вік зазвичай асоціюється в людей із мріями, міркуваннями про прожите життя. Тож, повторення фрази „коли ми будемо старими" ніби вже уводить ліричного героя в роздуми про своє життя, про сонце, вітер, спів пташок.

6) поглиблення або посилення якості, котра може бути виражена прикметником чи прислівником у вищому ступені порівняння:

Out of the garden higher, higher /…/ (Rupert Brooke, Dust [8]).

Простий контактний повтор може бути виражений також „сполучниковими (або прийменниковими) двочленними сполученнями, котрі являють собою „змінно-стійкі одиниці синтаксичної фразеології" [7, с.143]. Наприклад, сполучниковий контактний повтор, у якому використовується сполучник "and" створює враження нескінченності, безмежності простору, величезної кількості чогось, не однократну повторюваність і т. п.

Для розкриття експресивного потенціалу цього підвиду повтору доцільно розглянути уривок вірша Кетлін Рейн „In the Beck" [8]: Catch it again and again, it still is there. Для того, щоб відчути ефект повтору, необхідно перекласти уривок: „лови його знову і знову, він все ще там, де був" (тут і далі переклад наш – Ю.Б.). Як бачимо „знову і знову" вдало підкреслює слово „все ще".

Трьохчленний повтор використовується авторами не часто, але він помітно вирізняється в ліричному тексті. Цей стилістичний засіб „підкреслює емоційно-смислову тональність висловлення" [7, с.143].

Дуже несподіваним є використання цього виду повтору у вірші Джеймса Джойса „I Hear an Army" [8]: My love, my love, my love, why have you left me? Вірш складається із розповіді ліричного героя про бойові події, навіть містить опис поранення. Тож, неочікуваним є звернення ліричного героя до свого кохання. Проте, використання цього стилістичного засобу з іншого боку розкриває сутність героя – адже ми бачимо тепер, що він не якась машина; він хоча і солдат, проте здатний до переживань. Повторення фрази „моя любов" тричі поспіль надає віршу ліричності і навіть сентиментальності.

Поширений повтор – повторення мовленнєвої одиниці з додатковими компонентами, котрі уточнюють чи розширюють її значення [7, с.143].

Поширений повтор надає можливість автору вдвічі, а то і втричі сильніше виділити семантично значущу думку, адже між повторюваними словами є можливість помістити важливе доповнення, котре виглядає незапланованим. У якості прикладу доцільно проаналізувати такий випадок поширеного повтору на матеріалі вірша В.Б.Їтса „Sweet Dancer": Oh, dancer, ah, sweet dancer! [8].

Вірш має назву „Солодка танцівниця", тож читач уже знає ставлення ліричного героя до танцівниці і після вживання цієї фрази у вірші, очікує її появи і наступного разу. Аж раптом, „танцівниця" вживається без епітета, котрий її характеризує. Відразу ж, ніби несподівано, від напливу почуттів (про які свідчать вигуки Oh, ah), автор виправляється і додає характеризуюго епітету.

До контактного повтору відносять також і контактне повторення фраз або навіть і речень. Такий синтаксичний засіб є дуже помітним у творі і надає повторюваній фразі ще більшої ваги, аніж контактний

повтор слів: Our Bog is dood, our Bog is dood,/ They lisped in accents mild /…/ (Stevie Smith, Our Bog is Dood [8]).

Автори аналізованих нами творів часто використовують і інший вид повтору – неодноразове повторення одного і того ж слова без помітної закономірності на різній відстані одне від одного. Повторюючи одне і теж слово автор таким чином звертає увагу читачів на предмет свого мовлення і підкреслює значущість сказаного. Однією з функцій такого повтору може бути підкреслення ознаки предмету, як це зробив Thom Gunn у вірші "Painting by Vuillard": They were flat brown, they were as brown as coffee./ Wearing brown muslin? I really could not tell [8].

Ключовим словом у вірші "Pretty" Стіві Сміта є слово pretty, яке вживається 13 разів, і ще два рази у вищому ступені порівняння і один раз у найвищому. Повторенням слова pretty автор підкреслює красу будь якого явища в світі, описуючи при цьому звичайні речі.

До подібного прийому вдається і Брайан Петтен у вірші "The Right Mask". Поет будує свій вірш на бесіді між поетом і віршем, які обговорюють яку маску повинен носити поет. Найчастіше повторюється слово „маска" (21 раз), слова „поет" і „вірш" повторюються по 7 разів. Використання цього повтору в даному вірші цікаве й тим, що автор застосовує аномінацію, адже англійською мовою слова поет і вірш мають однаковий корінь.

Одним із найбільш поширених видів повтору, до якого вдаються автори аналізованих нами творів є повтор фрази або навіть цілого речення у вірші без помітної закономірності. Якщо повторення слова показує якесь явище з різних сторін, або навпаки, підкреслює схожість різних речей, і виділяє головну тему вірша, то повторення цілого речення підкреслює ідейність твору і дозволяє авторові виділили головну думку, а також показати сприйняття світу ліричним героєм [5, с.142].

Брайан Петтен вдало використовує цей прийом - повторення речення And nothing is ever as perfect as you want it to be у вірші з одноіменною назвою створює ефект сумної задумливості ліричного героя, зневіреного у будь-чому. Посиленню створеного ефекту, допомагає повторення фрази You lose your love for her and then it is her who is lost, яка має моралізуючий відтінок, і пояснює чому саме герой зневірений у житті (Brian Patten, And nothing is ever as you want to be [8]).

Свою думку про час, у якому живе ліричний герой, повторює Robert Graves у кінці кожного куплета (It's a Queer Time [8]). Описуючи навколишне життя і часи які настали, повтором фрази It's a Queer Time автор підкреслює незбагненність свого героя, котрий ніяк не може збагнути, чому саме такі, а не інші закономірності життя у світі.

До цікавого прийому вдається Кетлін Рейн у вірші „Introspection" [8] – тричі звучить філософське питання If you go deep / Into your heart / What do you find there? І хоча після кожного запитання дається відповідь, повтор спонукає читача замислитися, а що ж він сам знайде, коли загляне в душу собі?

До повтору фрази вдається Ted Hughes у вірші „Crow's Fall" [8]. Автор показує нам рішучість героя вірша - ворона, повторюючи фразу he decided. Але, прочитавши про те, які неупереджені висновки робить герой, читач відразу розуміє, що перед ним просто амбіційна, гордовита ворона. У поєднанні з іншими дієсловами передається динамізм і швидке розгортання подій уже з самого початку вірша: When the Crow was white he decided the sun was too white./ He decided it glared much too whitely./ He decided to attack it and defeat it (Ted Hughes, Crow's Fall [8]).

Тож, як ми бачимо, додаткова інформація, котру несе власне повтор і його стилістична функція можуть бути дуже різноманітними. Нерідко він виконує декілька різних функцій одночасно. Повтор також може слугувати для створення ритму або опису стану героя, для створення внутрішньо текстових зв'язків [2, с.53].

Анадиплосис або повтор-підхоплення (грец. anadiplosis - подвоєння) – контактний повтор, котрий полягає у повторенні кінцевого елементу одного висловлення на початку наступного [7, с. 144].

Джон Столуорсі використовує анадиплосис у вірші „The Almond Tree":

/…/ for the tree/ was waving, waving at me /upstairs with a child's hand [8].

Ніби не вірячи в те, що дерево дійсно махає герою вірша, слово „підхоплюється" і йому надається додаткова інформація, щоб читач не залишив його непоміченим.

По-іншому використовують повтор-підхоплення Падрік Колум і Стіві Сміт. Як ми вже зазначали, повтор-підхоплення використовується і для конкретизації або надання додаткової інформації про предмет мовлення. Наприклад:

I am prying Him night and day,

For a little house – a house of my own (Padraic Colum, An Old Woman of the Roads [8]).

Тут анадиплосис уточнює мрію ліричної героїні – бездомної жінки - про хатинку, адже вона мріє саме про свою хатинку.

Література:

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сб. статей. – С.-Пб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1999. – С. 314-317.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования: Учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности „Иностранные языки". – М.: Просвещение, 1990. – 301 с.
3. Kukharenko V.A. A Book of Practice in Stylistics. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 160 с.
4. Светличная Е. А. Типы и функции повтора заглавных слов в текстах разных функциональных стилей: Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04/ ОГУ им. И. И. Мечникова. – О., 1994. – 17 с.
5. Синицина И. А. Повтор как средство реализации семантической связности художественного текста: Дис. … канд. филол. наук: 10.02.01. – К., 1994. – 184 с.
6. Томашевський Б. Теорія літератури. – Л.: Гос. Изд., 1982. – 232 с.
7. Стилистика английского языка: Учеб. пособие для студентов институтов и факультетов иностранных языков / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: Вища школа, 1984. – 247 с.
8. Антология английской литературы XX в. – Online: http://www.edurss.ru/cgi-bin/db.pl?cp=&page=Book&id=15846&lang=Ru&blang=...